

Dr. Jož. A. Glonar:

† Dr. Karel Štrekelj.

„V nedeljo, 7. julija ob pol 12. ponoči je umrl v Gradcu redni javni profesor slovanske filologije, dr. Karel Štrekelj, po dolgi, težki in potrpežljivo pretrpljeni bolezni“ — ta v svoji obliki stereotipna notica se je tiskala pred nedavnim v našem časopisju, v krajši obliki je nesel brzojav vest o smrti tega moža akademijam in učenim družbam v Zagreb, Belgrad, Prago in Peterburg. Umrl je v oni dobi Aškerc — časopisi so bili še polni prepira o njem, umrl je Šket, neumorni delavec in propagator slovenščine na naših srednjih šolah. Aškerčeva smrt je zainteresirala široke mase našega razumništva in jih precej vzvalovila, Šketovemu spominu je posvečena daljša razprava v tem „Zvonu“. Naravno je pri Slovencih, ki se za vsako stvar, če nas enkrat prime, zavzamemo z najhujšimi afekti, da vest o Štrekljevi smrti med našimi kulturnimi delavci ni našla večjega odziva. Bili smo okupirani drugje, Štrekelj pa tudi ni bil mož javnosti — bil je brez svojega žurnala, brez svojega mesečnika, brez svojega društva. Umrl je daleč od svoje domovine, bil je učenjak, ki so mu, kakor pravijo nekateri, omejevale delokrog in obzorje štiri stene sobe, v kateri je pisal ali predaval — in zato ni čudno, da je našla vest o njegovi smrti pri nas tako malo odziva. In ko smo ga pokopali na pokopališču pri Sv. Lenartu pri Gradcu, na onem pokopališču, kjer počivata Josipina Turnogradska in Ivan Macun, se je le redkokdo jasno zavedel, kakega moža smo s Štrekljem izgubili. Njegovemu imenu, delu in spominu veljajo te vrstice.

*

Porodil se je 24. februarja leta 1859. na Gorjanskem, na visokem, kamenitem Krasu. Od leta 1870. do 1878. je obiskoval gimnazijo v Gorici; v tem času se je seznanil z znamenitim poljskim slavistom in prijateljem Slovencev, Baudouinom de Courtenayem¹. Leta 1878. je odšel na Dunaj, kjer je bil leta 1884. promoviran. Tudi on je moral služiti drugim — v rodbini grofov Colloredo-Mansfeld kot domači učitelj. Leta 1886. se je habilitiral na

¹ Prim. Baudouin de Courtenay Jan. Nekatero opazko ruskega profesorja. (Ponatisnjeno iz „Soče“ leta 1872 in 1873.) Gorica, 1873. 76 str. — To brošuro, ki je čudovito zrcalo naše kulture v oni dobi, bi moral poznati vsak naš „kulturni delavec“.

dunajski univerzi s spisom o domačem narečju („Morphologie des Görzers Mittelkarstdialektes mit besonderer Berücksichtigung der Betonungsverhältnisse“), ki je izšel v publikacijah dunajske akademije znanosti. Leta 1890. je postal urednik slovenske izdaje državnega zakonika in je ostal v tej službi dolgih sedem let, dokler ni bil (leta 1897.) poklican na graško univerzo za izrednega profesorja slovanske filologije, s posebnim ozirom na slovenski jezik in slovensko literaturo. Prišel je za naslednika prerano umrlemu Oblaku. Pred štirimi leti je postal redni profesor „ad personam“. Letos nam ga je — starega komaj 53 let — ugrabila bolezen, ki ga je napadala že pred leti, ki pa jo je s svojo trdno naravo takrat še srečno premagal. Smrt ga je doletela na vrhuncu znanstvenega delovanja, ko je imel mnogo nalog že napol dovršenih, druge pa so ga še čakale. Njegova smrt ni samo za slavistično znanost velika izguba, velika izguba je pred vsem za nas Slovence. Saj je bilo njegovo znanstveno delovanje posvečeno v prvi vrsti slovenstvu, saj je velik del njegovih razprav izšel v slovenskem jeziku. Slovenska znanost je izgubila ž njim enega najboljših in najbolj vnetih delavcev, danes pa ni med nami nikogar, ki bi le eno njegovih mnogih del lahko nadaljeval tako, da bi mu bil vreden naslednik.

Kot znanstvenika ga je vedno odlikovala treznost in premišljena sistematičnost. Zanimivo in poučno je, kako se je njegov krog znanstvenega delovanja vedno bolj širil. Začel je z opisom oblik domačega narečja, ki so mu sledili leksikalni doneski iz besednega zaklada narodovega, iz žive govorice narodove. Vse to delo se je vršilo v zavesti in v prepričanju, da treba zaklad naših besed razširiti in pomnožiti, da nam s samimi varijacijami znanih besed in s samim posojanjem ni pomagano. To delo se je vršilo v letih, ko je bil Štrekelj urednik slovenske izdaje državnega zakonika, v kateri je dobil in dobiva naš jezik nekako državno sankcijo. V tej dolgi dobi sedmih let je do dobra uvidel, da pri ustvarjanju jezika ne more noben filolog presti posameznih besed iz sebe kakor pajek nit. Najprej treba iti vprašat in iskat onega, ki si je besedo sam ustvaril, pri katerem je takorekoč iz živega izrastla. To ga je privedlo do zapisovanja zakladov iz žive narodove govorice. Njegova tendenca in smer njegovega dela se jasno vidi, ko pri besedi „námka, die Masche“ z vidnim zadovoljstvom in veseljem pristavi¹: „Ta lepa beseda nam zelo prav pride, ki imamo za ženska ročna

¹ Letopis Matice Slovenske za leto 1894. Str. 26.

dela tako malo svojega“. Zato ga je tudi veliki hrvaški besednjak s terminologijo ženskih ročnih del, ki ga je izdala Jelovič-Bernadzikowska, zelo razveselil. V tistih letih tudi ni bil v prijetnem položaju učenjaka, ki prime to ali ono slovensko besedo za grivo in se podi ž njo po vseh indogermanskih livadah tje do toharščine in v novejšem času celo v semitiščino. Takrat je moral jezik v njegovih rokah dokazati, da je sposoben za vse one mnogobrojne izraze mnogoličnega javnega življenja, ki jih urejuje državni zakonik. Takrat je moral besede ustvarjati in paziti na njih pregnanco in umljivost, takrat je on pač menda vendar le spoznal, da je jezik „socialen faktor“ in spoznal tudi, v čem tiči njegova socialnost. Ta posel pri njem niti pozneje ni nehal; vsi, ki so pri nas morali ustvarjati kako tehnično terminologijo, so se — do najnovejšega, Siebenscheina — obračali k njemu po nasvet in pomoč. In nepoučen ni odšel od njega nikdo!

Štrekelj pa se ni zadovoljil s samim nabiranjem in registriranjem leksikalnega blaga. Posameznim besedam je skušal dognati izvor in tako so nastale njegove razprave o slovenskih in slovanskih izposojenkah in tujkah.¹ V slovenščini je na ta način sam opravljal delo, ki sta ga pred njim opravljala dva: Erjavec, ki je besede v „potno torbo“ nabiral in Levstik, ki jih je razlagal. Svojega delokroga pa tukaj ni omejil, ampak ga celo znatno razširil. Od raziskovanja izposojenk in tujk v slovenščini je prešel na prasanje, ali in kaj so si naši sosede izposodili od nas. Tako so nastale njegove obširne in temeljite razprave o slovanskih elementih v furlanščini, italijanščini in nemščini. Najznamenitejša med vsemi temi je pač razprava: „Slovanski elementi v besednem zakladu štajerskih Nemcev“, ki jo je v dveh letnikih (1908 in 1909) prinesel mariborski „Časopis za zgodovino in narodopisje“. V nji razlaga na podlagi Unger-Khullovega „Steirischer Wortschatz“, ki ga ostro kritizira, one besede štajerskih Nemcev, ki so jih prevzeli ali naravnost iz slovenščine ali pa s posredovanjem slovenščine iz drugih jezikov. Med njimi so najbolj znane te-le: Auer, Patschen, Potschen, Pass, Petschier, Peier, Beitzker, Plunzen, Pritsch (pritscht), Dalken, Tappel, Drosger, Fredeln, Fratschler, Jauch, Jause, Kapper, Keusche, Krachse, Kram, Krenn, Lebzelt, Mùgel, Schinackel, Wildschur i. t. d. Tako je donášal gradivo za bodočega našega kulturnega zgodovinarja, ki bo kdaj pisal o naših prvih stikih z našimi sosedi. Videl

¹ Zur slavischen Lehnwörterkunde. Denkschriften der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. (Band L.) 1904. 40. 89 str.

bo tedaj marsikateri neverni Tomaž, da smo mi sicer prejeli, da pa smo tudi dajali in da nismo nič slabši od drugih „kulturnih“ narodov. — Zadnja leta je začel v mariborskem „Časopisu za zgodovino in narodopisje“ priobčevati vrsto raziskav o štajerskih krajevnih imenih; raziskoval je, oborožen s temeljitim znanjem, kakor ga je na tem polju imel samo on, slovenska krajevna imena po današnjem nemškem Štajerskem in razlagal krajevna imena v slovenskem delu Štajerske. Tudi to delo je ostalo v početkih in bo še dolgo čakalo nadaljevanja.

Kot filolog, ki je svojo stroko globoko umeval, pa se ni omejil samo na besede, ampak je zasledoval in proučeval življenje naroda tudi v njegovi poeziji. Tako je nastala njegova monumentalna zbirka „Slovenske narodne pesmi“, v kateri je hotel podati „kritičen prispevek k psihologiji slovenskega naroda . . . k znanosti o slovenskem narodu, kakor se nam ta kaže v svojih pesmih“. To delo, ki je pravi „standard work“ narodne poezije, kakor ga imamo med vsemi Slovani edini mi Slovenci, je bilo nekako njegovo življensko delo. Prvi snopič je izšel leta 1895., letos, po sedemnajstih letih, je dospelo do 14. snopiča, pa še davno ni dovršeno. Treba samo primerjati uvod v prvi zvezek (str. VI.) in seznamke na novo doposlanih zbirk, pa se lahko približno preračuna, koliko ga še bo. Naravno je, da tako delo ne more nikdar biti popolno in zaokroženo, saj snuje in poje narod vedno naprej. Da pa so se založniki pri proračunanju obsega tako zelo zmotili, to nam je samo tolažba, da se s tem delom ni začelo prepozno. Marsikaj se je že rešilo, mnogo pa se še bo. In tako bomo imeli verno, intimno in nepopačeno zrcalo, v katerem se nam bo kazal jasen odsev narodovega mišljenja in čustvovanja; v njem bomo videli sami sebe. Koliko truda in dela tiči v urejevanju tako ogromnega in skoro nepreglednega gradiva, s kako vestnostjo in kakim znanjem je Štrekelj to delo opravljal, to spozna samo oni, ki je kdaj s knjigo delal. Zdi se, da je Štrekelj z delom rasel in da so se z večjimi nalogami množile njegove moči. Ko je „Na Dunaju, 22. dne oktobra 1895. 1.“ pisal spremljevalne besede za ovitek prvega snopiča, je še mislil, da bo delo v doglednem času dokončano. Gradiva pa je prihajalo vedno več in zbirka se je širila vedno bolj. Da je zanimanje za zbirko prodrlo iz učenjaških krogov v širše, to ga je neizmerno veselilo. „Z veseljem konstatiram,“ — pravi l. 1903 v uvodu k drugemu zvezku (na str. XII.) — da se (med nabiratelji, ki so mu poslali zbirke) poleg duhovnikov, uradnikov, profesorjev, učiteljev in di-

jakov nahajajo celo trgovci, kmetje, delavci, kar se mi ne zdi slabo znamenje za probujenost narodovo.“ Veselilo ga je, da je publikačija, ki ji je že kar izkraj sam določil znanstveno obliko in lice, postala faktor narodnega probujenja, da ni ostala samo objekt znanstvenega raziskovanja. Kako je prešla v literaturo in postala vplivna za našo „moderno“, tega ni opazil. Njemu, treznemu in hladnokrvnemu možu, naša „moderna“ ob svojem prvem nastopu ni bila simpatična in ga je skoro odbijala; pozneje pa je le s težavo dobil nekaj stika z njo. Na Župančiču, ki je v zadnjem snopiču postal tudi sotrudnik pri njegovi zbirki, bi bil lahko videl, kako daleč in kako visoko je prodrla ta „znanstvena“ zbirka, ki postaja vedno bolj plodna za naše duševno življenje. Z našo moderno literaturo se mu je zgodilo, kakor svoje dni Herderju: „Was er gesät hatte, war herrlich aufgegangen; was er geträumt hatte, war wunderbar und köstlich verwirklicht. Nur er allein sah es nicht, verstand es nicht. Er stand mitten im gelobten Lande, aber er wusste es nicht.“¹ Da bi mu ne mogla ostati tuja, to se je videlo na tem, s kakim žarom je govoril o Levstikovi poeziji in s kako navdušenostjo je hvalil plastiko njegove „Na Gorenjskem“ („Po noči je treskalo, ploha je lila . . .“). Kar je sam izdal literarnih raziskavanj, vse kažejo stik z narodno pesmijo. Pisal je o Vodniku, izdal Cafovo korespondenco in napisal vzorno razpravo: „Prešeren in narodna pesem“,² ki pa je, žal, ostala brez pravih sledov in odziva. Tudi sicer je pisal o stvareh, ki zadevajo naše narodno pesništvo. V Jagičevem Archivu je priobčil dve razpravi: „Über das slovenische Alexiuslied“ (v X. in XI. zv.) in „Zur Literatur über die Koleda bei den Slovenen“ (v XVII. zv.). Kako dobro je poznal vse naše narodno pesništvo, o tem ne priča samo uredba njegove zbirke narodnih pesmi, o tem govori jasno dovolj njegova knjižnica, v kateri je zbral skoro vsa dela, ki so v kakršnikoli, dasi večkrat zelo neznatni zvezi z naši narodnim pesništvom. Poleg Kastelčevih „Bukvic sv. Roženkranca“ in Repeževih in drugih pesmaric se nahajajo v njegovi knjižnici razne zbirke narodnih pesmi raznih indoevropskih narodov, razen njih pa učena dela o narodni poeziji od Sicilije do Archangelska, od Gibraltara preko Urala. Na vsem njegovem delu, ki ga je posvetil narodni poeziji svojega poldrugmilijonskega naroda, se pozna, da ga je zrl kot delec evropske

¹ Heinemann Karl: Die deutsche Dichtung. Leipzig, Alfred Kröner, 1910, str. 110.

² Zbornik Slovenske Matice, 1902.

celote. Tako poleg vse svoje intimne poglobitve v snov ni zanemarił visokega stališča in širokega obzorja. Vse njegovo delo ob naši narodni pesmi je zgovorna in živa priča vestnosti, s katero se je posvetil svojemu poklicu.

Ta njegova vestnost je bila značajna črta vsega njegovega znanstvenega delovanja, pred vsem lingvističnega. Ta ali oni mu je mogoče očital, da je napisal razmeroma malo učenih razprav. A kar je napisal, to je napisal po treznem prevdarku, njegove trditve so vsestransko utemeljene. Tako je podal v svojih spisih zanesljive temelje, na katerih se lahko dalje zida. V njih pa je podana že perspektiva za bodoče delo, saj je bilo vse delo pri njem tako smotreno. Oborožen s temeljitim znanjem, je napisal več razprav, v katerih je pojasnjeval razne pojave v slovanskih jezikih in razlagal slovanske besede, pred vsem pa izposojenke. Kako ceno in kak ugled je zaradi teh svojih preiskav imel v učenem slavističnem svetu, to se je pokazalo posebno v zadnjih letih. Ruska akademija znanosti je sklenila izdati „Enciklopedijo slovanske filologije“, široko zasnovano delo, ki bi naj v posameznih knjigah pokazalo vse naše današnje znanje v slavistiki. Za začetek bi se naj ta enciklopedija omejila samo na slovanske jezike, pozneje enkrat bi naj sledila tudi dela o literaturi, narodopisu in zgodovini. V tej enciklopediji, ki jo urejuje Jagić, bi naj vse, kar danes vemo o našem, slovenskem jeziku, napisali trije možje: Štrekelj, njegov drug in zaveznik „in rebus slavicis necnon slovenicis“, P. Stanko Škrabec, in nekdanji mentor in učitelj, ki je uvedel Štreklja v slavistiko, Jan Baudouin de Courtenay. Naloga, ki se je poverila pri tem delu Štreklju, je bila obsežna in značilna za njegov ugled v znanstvenem svetu. On bi naj opisal: latinsko grafiko pri Slovencih, postanek in oblike sedanjega slovenskega knjižnega jezika, pregled slovenskih narečij in govorov v Avstriji (italijanske, Rezijane, bi naj obdelal Baudouin de Courtenay, ki se je ž njimi pečal že pred štiridesetimi leti). Nadalje bi naj opisal vpliv nemščine, italijanščine, hrvaščine, češčine in ruščine na slovenski knjižni jezik in sledove slovanskih elementov v romanskih jezikih; izvzeta je samo rumunščina, ki jo bo s tega stališča preiskal K. Sandfeld-Jensen, docent na univerzi v Kopenhagnu.

Poleg vsega tega širokega slavističnega obzorja, ki ga je imel, dasi obdan od štirih sten svoje graške sobe in učilnice, je vneto zasledoval razvoj našega knjižnega jezika in se z besedo in dejanjem udeleževal njegovega razvoja. To se je posebno jasno po-

Štrekelj
auxo skrabs
D. de Courtenay

kazalo pred dobrimi desetimi leti, ko se je pri nas vnel prepir za Levčev pravopis in proti njemu. Takrat je v celi vrsti podlistkov branil naš jezik pred onimi, ki so mu očitali „kmetavzarstvo“ in „gorjanstvo“ in pokazal vso znanstveno vrednost „znanstvenih“ argumentacij Levčevih nasprotnikov. S tem svojim bojem je stopil iz svoje znanstvene knjižnice, s proforskega katedra in preko praga svoje tesne učenjaške sobe na široko areno, kjer se bje boj za faktorje našega kulturnega in političnega napredka,¹ na mejdan, kjer se je odločevalo prašanje, kak bodi naš jezik, da nam bo primerno in plodno „socijalno sredstvo“. Kako živo je bil zainteresiran pri vseh teh prašanjih, to se vidi na tem, da je po dolgi desetih letih svoje takratne članke izkopal iz podlistkov, kjer bi bili pozabljeni. in jih priobčil v celi knjigi.² S tem se je obnovil spomin na čase, ki so bili trpki in neprijetni za slovensko znanost. V uvodu svoje izdaje je Štrekelj zato povdaril, da ga je takrat in vedno v vseh učenih bojih „vodila v vsem pisanju edino le ljubezen do jezika in naroda“. In še enkrat je, ležeč že na smrtni postelji, prijel za pero, da brani svojo ljubljeno materinščino pred reformami, ki jih je predlagal kvarni diletantizem. Proti Tominšku je za Zvon napisal daljšo vrsto razprav „O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave“, v katerih je posamezno preresetal od Tominška predložene reforme. V pcnatisku teh razprav, ki pa se — žal! — ne dobi več, je na koncu zapisal: „Druge napake popravljati mi brani bolezen, ki mi tudi ne dovoljuje, dokončati spisa že letos“. Dokončal ga ni nikdar, pero mu je vzela iz rok neizprosna smrt. Dokončal ni tudi že davno obljubljene slovenske slovnice, ki jo je pričakovala z enakim zanimanjem znanost, kakor vsi oni, ki vedo, kaj jim je njihov jezik, in ki ga zaradi tega spoštujejo in ljubijo. Pisal jo je v slovenskem jeziku.

Ž njim je legel v grob mož, ki je v znanstvu dosegel izreden ugled, ki pa je vse svoje znanje posvetil slovenstvu. Od prvih časov je bil sotrudnik pri vseh znanstvenih slovenskih podjetjih: pri „Zvonu“, pri „Matici“, pri mladem „Časopisu za zgodovino in narodopisje“. In tu ni priobčeval kakih iveri ali ostankov, ampak temeljite razprave, ki bi lahko izšle v katerem koli filološkem jeziku. Kot učitelj je bil skrben in brez nepotrebne učenjaške

¹ Prim. „Veda“ II, 1912, str. 202—208.

² O Levčevem slovenskem pravopisu in njega kritikah. Opomnje o slovenskem glasoslovju in rabi nekaterih oblik in besed. V Ljubljani, 1911. Založil pisatelj. Prodaja L. Schwentner. 141 str.

distance, ki večkrat odbija učence od učitelja in njegove stroke. In če se je oglasil kak inozemski slavist v Gradcu, je šel vsak tudi poslušat jasna in pregledna Štrekljeva predavanja. V oni ozki dvorani drugega nadstropja, ki Štrekljevim učencem ne bo prišla kmalu iz spomina, sta sedela z nami patrijarhalni Rus Ljapunov in živahni Finec Mikkola, vsi pa smo z enakim zanimanjem „viseli na njegovih ustnicah“. In letošnjo zimo ga je mislil poslušati docent peterburške univerze, Vasmer, pa je lahko sedel samo ob njegovi bolniški postelji in poslušal spomine in besede o svojem tistu, Baudouinu.

*svin-
tast?*

Takole vsako drugo ali tretje leto je predaval Štrekelj tudi v slovenskem jeziku, zgodovino slovenskega slovstva. Najrajši konec 18. in začetek 19. stoletja, torej ono dobo, v kateri je slovenstvo oživel. Njegovo predavanje je bilo plastično in skrbno izdelano, da bi se dalo natisniti. Njegov jezik je bil izviren, skoro primitiven, poznalo se mu je, da govori premišljeno. V njem se je oglašal zvok glasu korenjaka, ki se jezika počasi zaveda in ki govori premišljeno, takorekoč od pedi do pedi naprej, kakor otrok, ki poskuša stopinjo za stopinjo in vendar že krepko gre. To je dajalo njegovemu jeziku nekako prvotnost in originalnost, ki je opajala vsakega, kdor se je v njo nekoliko poglobil.

Danes je tih njegov glas, danes sameva njegovo pero. Ali sta našla kaj odmeva, ali se jima je oglasil odziv, ki bi ga z veseljem pozdravila? Znamenj je malo, a vendar mi, ko pišem teh par skromnih vrstic svojemu učitelju, zvene v spominu Nadsonovi verzi: „Ne govorite mi, da je mrtev — on živi!“

Fr. Albrecht:

Pesnik.

V blaznost uživanja, v sen samoljubja
se je pogubljala duša asketa,
vse si jemala in vse si je dala,
molila prokleta, grešila je sveta.

V mrak krvaveča skoz noč je ječala,
groze pijana pred sabo bežala,
sama se mučila . . . v nje kljubovanje
pa so vzcvetele pesmi in rože, molitve in sanje . . .